

Kategorija: 44.2.4.2. Neturtinė žala ;44.5.2.5. Atsakomybė už žalą, atsiradusią dėl valdžios institucijų neteisėtų veiksmų;

Civilinė byla Nr. e3K-3-412-690/2015

Teismo proceso Nr. 2-68-3-39174-2013-9 Procesinio sprendimo kategorijos: 44.2.4.2;
44.5.2.5 (S)

LIETUVOS AUKŠČIAUSIASIS TEISMAS

N U T A R T I S

LIETUVOS RESPUBLIKOS VARDU

2015 m. liepos 14 d.

Vilnius

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija, susidedanti iš teisėjų: Egidijaus Laužiko (kolegijos pirmininkas ir pranešėjas), Gedimino Sagačio ir Donato Šerno, teismo posėdyje kasacine rašytinio proceso tvarka išnagrino civilinę bylą pagal **ieškovų Q. N. ir G. M.** kasacinį skundą dėl Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. rugsėjo 19 d. nutarties peržiūrėjimo civilinėje byloje pagal ieškovų Q. N. ir G. M. ieškinį atsakovei Lietuvos Respublikos valstybei, atstovaujamai Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos ir Lietuvos Respublikos generalinės prokuratūros, **dėl turtinės ir neturtinės žalos atlyginimo.**

Teisėjų kolegija

n u s t a t ė :

I. Ginčo esmė

Byloje keliami teisės klausimai dėl sąlygų taikyti valstybės civilinę atsakomybę, neturtinės žalos atlyginimo dydžio.

Ieškovai prašė priteisti Q. N. 53 500 Lt neturtinės ir 27 820 Lt turtinės žalos atlyginimo ir G. M. 56 000 Lt neturtinės ir 29 120 Lt turtinės žalos, padarytos neteisėtu suėmimu ir nuteisimu, atlyginimo.

Ieškovai nurodė, kad yra Afganistano Islamo Respublikos piliečiai. 2013 m. balandžio 4 d., perėję Lietuvos Respublikos sieną, jie buvo sulaikyti ir prieš juos pradėtas ikiteisminis tyrimas pagal BK 291 straipsnio 1 dalį dėl neteisėto valstybės sienos perėjimo. 2013 m. balandžio 5 d. ieškovams buvo paskirta kardomoji priemonė – suėmimas. Sulaikyti ieškovai paaiškino, kad yra nepilnamečiai ir siekia prieglobsčio Lietuvoje. Ignalinos rajono apylinkės teismo 2013 m. liepos 19 d. ir 2013 m. rugpjūčio 1 d. baudžiamaisiais įsakymais ieškovai buvo pripažinti kaltais dėl neteisėto valstybės sienos perėjimo ir jiems paskirtos piniginės baudos; įskaičius ieškovų laikino sulaikymo ir suėmimo laiką, konstatuota, kad ieškovai bausmę yra atlikę. Ieškovai buvo paleisti iš Lukiškių tardymo izoliatoriaus-kalėjimo ir nuvežti į Pabėgėlių priėmimo centrą Rukloje. Ignalinos rajono apylinkės teismas 2013 m. rugsėjo 18 d. ir 2013 m. rugsėjo 19 d. nuosprendžiais baudžiamuosius įsakymus panaikino. Ieškovams, kaip prieglobsčio prašytojams, už neteisėtą atvykimą bei buvimą Lietuvos Respublikos teritorijoje negalėjo būti taikoma baudžiamoji atsakomybė, nebuvo teisėto pagrindo ir vykdyti ikiteisminį tyrimą. Be to, nesant patikimų duomenų apie realų ieškovų kalendorinį amžių (kuris gali nesutapti su biologiniu), ieškovai turėjo būti laikomi nepilnamečiais, užtikrinant jiems visas nacionaliniuose bei tarptautiniuose teisės aktuose įtvirtintas teises ir garantijas. Pagal Europos Žmogaus Teisių Teismo praktiką suėmimas nelydimiems nepilnamečiams apskritai neturi būti taikomas, o vaikų laisvės apribojimas gali prilygti nežmoniškam ir orumą žeminančiam elgesiui, draudžiamam Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugoskonvencijos 3 straipsniu. Dėl neteisėtai skirto suėmimo bei kalinimo Lukiškių tardymo izoliatoriuje-kalėjime ieškovai patyrė didžiulę psichologinę traumą, sukėlusią dvasines kančias bei stiprius neigiamus išgyvenimus. Ieškovai dėl neteisėto suėmimo ir nuteisimo patyrė turtinę ir neturtinę žalą.

II. Pirmosios ir apeliacinės instancijos teismų procesinių sprendimų esmė

Vilniaus miesto apylinkės teismas 2014 m. balandžio 18 d. sprendimu ieškinį tenkino iš dalies: pripažino ieškovų Q. N. ir G. M. suėmimą bei nuteisimą neteisėtais; priteisė iš atsakovės Lietuvos Respublikos valstybės 10 700 Lt (3098,93 Eur) neturtinės žalos atlyginimą ieškovui Q. N. ir 11 200 Lt (3243,74 Eur) neturtinės žalos atlyginimą ieškovui G. M.; kitą ieškinio dalį atmetė.

Teismas nustatė, kad 2013 m. balandžio 4 d. ieškovai (Afganistano Islamo Respublikos piliečiai) buvo sulaikyti, perėję Lietuvos Respublikos sieną, buvo pradėtas ikiteisminis tyrimas pagal BK 291 straipsnio 1 dalį ir jiems skirta kardomoji priemonė – suėmimas. Sulaikymo metu jie teigė esantys nepilnamečiai; dokumentų, patvirtinančių jų tapatybę, neturėjo. Nors ieškovų atstovė teikė skundus Panevėžio apygardos prokuratūrai dėl ikiteisminio tyrimo nutraukimo, tačiau jie buvo atmesti, motyvuojant tuo, kad sulaikymo metu ieškovai nepateikė Valstybės sienos apsaugos pareigūnams prašymo dėl prieglobsčio suteikimo. Prieglobsčio prašytojui, neteisėtai atvykusiam į Lietuvos Respublikos teritoriją iš valstybės, kurioje jo gyvybei ar laisvei gresia pavojus, atsakomybė už neteisėtą atvykimą ir buvimą Lietuvos Respublikoje netaikoma, jeigu jis nedelsdamas prisistato kompetentingoms Lietuvos Respublikos institucijoms ar įstaigoms ir išsamiai paaiškina priežastis, dėl kurių jis neteisėtai atvyko į Lietuvą (Įstatymo „Dėl užsieniečių teisinės padėties“ 70 straipsnis). Teismas nustatė, kad Q. N. ir G. M., apklausiami kaip įtariamieji, pakankamai aiškiai suformulavo išvykimo iš savo kilmės šalies tikslą. Ignalinos rajono apylinkės teismas sprendė, kad ieškovai neteisėtai atvyko į Lietuvą, turėdami tikslą pasinaudoti prieglobsčio teise, todėl 2013 m. rugsėjo 18 d. ir 2013 m. rugsėjo 19 d. nuosprendžiais juos nuo baudžiamosios atsakomybės dėl nusikalstamos veikos pagal BK 291 straipsnio 1 dalį padarymo atleido. Teismas, nustatęs, kad neteisėtai valstybės sieną perėję ieškovai turėjo tikslą prašyti prieglobsčio, konstatavo, kad ikiteisminis tyrimas neturėjo būti pradėtas, o pradėtas turėjo būti nutrauktas. Teismas taip pat sprendė, kad, pradėdamas ikiteisminį tyrimą bei sprendžiant klausimus dėl ieškovų suėmimo, neabejotinų bei vienareikšmiškų išvadų, kad jie yra pilnamečiai, nebuvo nustatyta. Ieškovai visų apklausų metu atkakliai tvirtino esantys nepilnamečiai, kad dokumentų, patvirtinančių jų tapatybę, niekada neturėjo. Remiantis 2013 m. balandžio 5 d. Valstybinės teismo medicinos tarnybos (toliau – ir VTMT) specialisto išvada Nr. MK-O 26/13(01) ieškovų Q. N. ir G. M. biologinis amžius yra 20–24 metai. 2013 m. liepos 19 d. rašte Nr. 1.5-SD-476 pažymėta, kad atliekant ekspertizę nustatomas biologinis amžius nėra tolygus kalendoriniam amžiui, be to, galimos ir sisteminės paklaidos. Be to, nustatant asmens amžių turi būti vertinama ne tik jo fizinė, bet ir psichinė branda. 2009 m. Jungtinių Tautų vyriausiojo pabėgėlių komisaro valdybos gairėse, kad, kilus abejonėms, ar asmuo yra pilnametis, jis turi būti laikomas vaiku ir abejonė turi būti taikoma vaiko naudai. Teismas nurodė, kad Afganistano Islamo Respublikos išduotuose tranzitiniuose pasuose nėra nurodytų ieškovų gimimo datų, kitų asmenį identifikuojančių duomenų, juose esanti informacija apie ieškovus yra bendro pobūdžio ir iš esmės atspindi Lietuvoje surinktus duomenis. Nagrinėjamu atveju neteisėtu suėmimu buvo pažeista asmens teisė į laisvę; be to, ieškovams, kaip nelydimiems nepilnamečiams prieglobsčio prašytojams, nebuvo nustatyta laikinoji globa, ieškovai nebuvo apgyvendinti Pabėgėlių priėmimo centre, nebuvo suteiktos ir kitos nelydimiems nepilnamečiams įstatymu nustatytos teisės (Įstatymo „Dėl užsieniečių teisinės padėties“ 32 straipsnis, 67 straipsnio 3 dalis). Ieškovai, kaip pažeidžiami asmenys, kalėdami griežto režimo Lukiškių tardymo izoliatoriuje-kalėjime su kitais suaugusiais vyrais, neabejotinai patyrė stiprius emocinius išgyvenimus, dėl to nukentėjo jų sveikata. Ieškovai teisme paliudijo, kad Lukiškėse patyrė patyčias dėl savo tautybės, jauno amžiaus ir kalbos nemokėjimo, nuolat buvo žeidžiami jų religiniai jausmai, negerbiami valgytojų ypatumai. Be to, kalėjime jie buvo izoliuoti vienas nuo kito, buvo apribota jų teisė susisiekti su giminaičiais tėvynėje, pasimatyti su atstovu. Nors byloje pateiktame Lukiškių izoliatoriaus-kalėjimo rašte

nurodyta, kad per visą suimtųjų Q. N. ir G. M. buvimo Lukiškių tardymo izoliatoriuje-kalėjime laiką atvejų, kad būtų iš jų tyčiojamasi ar kitaip žeminamas jų orumas, nebuvo nustatyta, tačiau, teismo nuomone, tai iš esmės nepaneigia ieškovų nurodytų aplinkybių. Tai, kad ieškovai patyrė psichologinę traumą, paliudijo ir psichologė, kuri bendravo su ieškovais ir teikė jiems psichologines konsultacijas Pabėgėlių priėmimo centre. Ji ieškovams nustatė ryškius psichoemocinės būklės sutrikimus, intensyvų nerimą, vidutinio sunkumo depresiją, suicidines mintis, miego sutrikimus. Teismas pripažino, kad negalima paneigti, jog ieškovai savo kilmės valstybėje taip pat buvo patyrę neigiamų emocinių išgyvenimų, kurie juos ir vertė vykti iš savo šalies ieškant prieglobsčio kitur, ir kad vertinant neturtinės žalos dydį į šias aplinkybes reikia atsižvelgti. Tačiau pažymėjo, kad psichologė pabrėžė, jog psichologinių konsultacijų metu ieškovai akcentavo būtent išgyvenimus, patirtus Lukiškėse, todėl, jos teigimu, pateikimas į kalėjimą neabejotinai padidino savo kilmės valstybėje patirtą potrauminį stresą ir ieškovus sugniuždė. Teismas sprendė, kad ieškovai dėl neteisėtų teisėsaugos institucijų veiksmų patyrė neturtinę žalą ir kad ieškovui Q. N. priteistina 10 700 Lt (3098,93 Eur) neturtinės žalos atlyginimo, o G. M.– 11 200 Lt (3243,74 Eur).

Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija 2014 m. rugsėjo 19 d. nutartimi pakeitė Vilniaus miesto apylinkės teismo 2014 m. balandžio 18 d. sprendimą: ieškinį tenkino iš dalies – pripažino ieškovų Q. N. ir G. M. suėmimą neteisėtu; priteisė iš atsakovės Lietuvos Respublikos valstybės ieškovui Q. N. 3000 Lt (869 Eur) ir ieškovui G. M. 3000 Lt (869 Eur) neturtinės žalos atlyginimo; kitą ieškinio dalį atmetė. Teisėjų kolegija nurodė, kad, atsižvelgiant į pradėtą prieglobsčio suteikimo procedūrą, ieškovai negalėjo būti toliau persekiojami baudžiamojo proceso tvarka – t. y. jų nebuvo galima suimti ir teisti. Nors ieškovams Migracijos departamento prie Vidaus reikalų ministerijos sprendimais buvo suteikta papildoma apsauga bei išduoti leidimai laikinai gyventi Lietuvoje ir ši aplinkybė buvo žinoma baudžiamajam persekiojimui vykdančioms pareigūnoms, tačiau buvo vykdomas baudžiamasis persekiojimas. Teisėjų kolegija sprendė, kad ieškovai buvo neteisėtai suimti. Tačiau, teisėjų kolegijos vertinimu, Ignalinos rajono apylinkės teismo 2013 m. liepos 19 d. ir 2013 m. rugpjūčio 1 d. baudžiamieji įsakymai neįgijo teisinės galios, todėl pirmosios instancijos teismas nepagrįstai sprendė, kad ieškovai buvo neteisėtai nuteisti. Teisėjų kolegija, priešingai nei pirmosios instancijos teismas, nenustatė, kad būdami suimti Lukiškių tardymo izoliatoriuje-kalėjime ieškovai patyrė patyčias, buvo žeminama jų garbė ir orumas. Teisėjų kolegija pažymėjo, kad tai patvirtinančių įrodymų, išskyrus pačių ieškovų paaiškinimus, byloje nėra. Teisėjų kolegijos vertinimu, Lukiškių tardymo izoliatoriaus-kalėjimo 2013 m. birželio 3 d. raštas Nr. 9-11793 patvirtina aplinkybę, kad ieškovai suėmimo metu, jau atstovaujami kvalifikuoto advokato, nepranešė apie galimai pažeidžiamas jų teises, todėl galima preziumuoti, kad elgesys su jais suėmimo vietoje iš esmės buvo tinkamas. Teisėjų kolegija, nenustačiusi, kad ieškovai buvo nepilnamečiai, sprendė, kad nėra pagrindo priteisti ieškovams žalą, siejamą su nepilnamečių prieglobsčio prašytojų statuso suteiktų teisių pažeidimu. Teisėjų kolegijos vertinimu, pirmosios instancijos teismas nepagrįstai vadovavosi išimtinai ieškovų paaiškinimais. Ieškovų teiginiai, kad jie, pereidami sieną buvo nepilnamečiai, yra deklaratyvaus pobūdžio, nepatvirtinti kitais įrodymais. Aplinkybę, kad ieškovai pradedant ikiteisminį tyrimą buvo pilnamečiai, patvirtina šie oficialūs rašytiniai įrodymai: VTMT specialisto išvada Nr. MK-026/13(01), kurioje nurodyta, kad abu ieškovai yra 20–24 metų amžiaus; tranzito pasas grįžti į Afganistano Islamo Respubliką, kuriame nurodyta, kad ieškovas Q. N. yra 23 metų amžiaus; tranzito pasas grįžti į Afganistano Islamo Respubliką, kuriame nurodyta, kad ieškovas G. M. yra 24 metų amžiaus. VTMT specialisto tyrimas atliktas atestuotoje ekspertinėje įstaigoje naudojant išvadoje nurodytą pripažintą mokslinį metodą – biologinio amžiaus nustatymą pagal rentgenogramose matomus skeleto biologinio amžiaus rodiklius. VTMT specialistas pateikė kategorišką išvadą, kad ieškovų biologinis amžius yra 20–23 metai. Šiuo metu ieškovai,

gyvendami Pabėgėlių priėmimo centre, yra laikomi pilnamečiais asmenimis, jokios valstybės institucijos nėra ėmusios veiksmų dėl globos (rūpybos) jiems nustatymo, tokių procesų neinicijavo ir patys ieškovai, nors naudojami advokato pagalba. Ieškovų nurodyta prezumpcija, pagal kurią esant abejonei dėl asmens amžiaus laikoma, kad asmuo nepilnametis, negali būti taikoma, nes specialisto išvada kategoriškai paneigė abejones dėl amžiaus. Pačios ieškovų atstovės teigimu, prezumpcija taikoma nesant tikrumo dėl asmens amžiaus. Teisėjų kolegija sprendė, kad ieškovai dėl neteisėtų teisėsaugos institucijų veiksmų patyrė moralinę žalą, ji turi būti valstybės atlyginta. Teisėjų kolegija, atsižvelgdama į tai, kad neteisėtas ieškovų baudžiamasis persekiojimas tęsėsi nuo 2013 m. balandžio 5 d. iki 2013 m. rugsėjo 18 d. bei 2013 m. rugsėjo 19 d., o laikinai sulaikytas ir suimtas ieškovas Q. N. buvo 107 dienas, o ieškovas G. M. buvo 112 dienų, sprendė, kad ieškovams priteistina po 3000 Lt (869 Eur) neturtinės žalos atlyginimo. Teisėjų kolegija rėmėsi Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinės teisėjų kolegijos 2011 m. gruodžio 2 d. nutartimi, priimta civilinėje byloje *S. R. v. Lietuvos Respublika*, bylos Nr. 3K-7-375/2011.

III. Kasacinio skundo ir atsiliepimų į jį teisiniai argumentai

Kasaciniu skundu ieškovai prašo panaikinti Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. rugsėjo 19 d. nutartį ir palikti galioti Vilniaus miesto apylinkės teismo 2014 m. balandžio 18 d. sprendimą. Kasacinis skundas grindžiamas tokiais argumentais:

1. Teismas netinkamai vertino įrodymus, darydamas išvadą, kad kasatoriai, pereidami Lietuvos Respublikos sieną, buvo pilnamečiai asmenys. Valstybinės teismo medicinos tarnybos specialisto išvada nėra kategoriška. Ši išvada nurodo kasatorių biologinį, o ne kalendorinį amžių. Valstybinė teismo medicinos tarnyba 2013 m. liepos 19 d. rašte patvirtino, kad biologinis asmens amžius nėra tolygus kalendoriniam asmens amžiui; jie gali skirtis dėl daugelio priežasčių: individualios variacijos, populiacijos skirtumų, socialinio statuso. Valstybinės teismo medicinos tarnybos rašte nurodoma, kad šiuo atveju populiacijos skirtumai nėra esminiai, nes Pietryčių Azijos kilmės žmonėms skeleto kaulėjimo amžius ir chronologinis amžius yra labai artimi. Pažymėtina, kad Afganistanas nėra Pietryčių Azijos regiono valstybė, jis priskiriamas Pietinei Azijai. Atsižvelgiant į tai, kad biologinio amžiaus tyrimas kasatoriams buvo atliekamas kartu su grupe kitų užsieniečių iš Vietnamo, tikėtina, kad specialistas visus užsieniečius vertino vienodai, kasatorius priskirdamas prie Pietryčių Azijos regiono gyventojų. Tai reiškia, kad atliktas netikslus kasatorių biologinio amžiaus įvertinimas, vadovaujantis kito regiono populiacijos grupėms būdingu skeleto sukaulėjimu. Tai kelia didelių abejonių dėl išvados patikimumo. Pasaulio sveikatos organizacija nurodo, kad asmens biologinis amžius nebūtinai sutampa su jo kalendoriniu amžiumi. Asmens biologinis amžius iš esmės parodo asmens kūno susidėvėjimą, t. y. kaip gerai ar blogai funkcionuoja žmogaus kūnas. Tai reiškia, kad asmens, kurio kalendorinis amžius yra 65 metai, kūnas dėl sveiko ir aktyvaus gyvenimo būdo fiziologiškai gali būti labiau panašus į 55 metų amžiaus asmens kūną. Ir atvirkščiai, jaunesnio asmens biologinis amžius dėl žalingo gyvenimo būdo, prastų gyvenimo sąlygų ir kitų veiksnių gali būti panašesnis į vyresnio amžiaus asmens kūną. Pažymėtina, kad kasatoriai didžiąją savo gyvenimo dalį praleido fiziškai sunkiomis gyvenimo sąlygomis. VTMT specialisto išvada nustatė kasatorių organizmo susidėvėjimą, t. y. jų biologinį amžių, kuris gali visiškai neatitikti asmens realaus kalendorinio amžiaus, todėl teismo išvada, kad VTMT specialisto išvada kategoriškai paneigė abejones dėl kasatorių amžiaus, yra nepagrįsta. Amžiaus nustatymas – tai kompleksinis tyrimas, turintis apimti ne tik fizinės asmenų išvaizdos, bet ir psichologinės brandos įvertinimą (Jungtinių Tautų vyriausiojo pabėgėlių komisaro valdybos Gairės dėl taisyklių ir procedūrų, sprendžiant su nelydimais vaikais, siekiančiais prieglobsčio, susijusius klausimus). Kasatorių nuomone, remtis vienintele kaulų radiologinio tyrimo išvada, kai joks ekspertas nebuvo susitikęs su kasatoriais asmeniškai ir nevertino jų psichologinės brandos, negalima. Pažymėtina, kad amžiaus nustatymo procedūra turi būti pradėta tik

tuomet, kai egzistuoja rimtų abejonių dėl vaiko amžiaus ir tik kaip kraštutinė priemonė (Atskirtų vaikų Europoje programa „Pranešimas apie gerąją praktiką“). Šie principai yra įtvirtinti ir 2013 m. birželio 26 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 2013/32/ES dėl tarptautinės apsaugos suteikimo ir panaikinimo bendros tvarkos (nauja redakcija) 25(5) straipsnyje: Valstybės narės, nagrinėdamos tarptautinės apsaugos prašymą, gali skirti medicininį patikrinimą nelydimų nepilnamečių amžiui nustatyti, kai po bendrų pareiškimų ar kitų svarbių požymių valstybės narės turi abejonių dėl prašytojo amžiaus. Jei po to valstybės narės vis dar turi abejonių dėl prašytojo amžiaus, jos daro prielaidą, kad prašytojas yra nepilnametis. Teismas nepagrįstai rėmėsi ir kitu rašytiniu įrodymu – kasatorių tranzito pasais grįžti į Afganistano Islamo Respubliką, kuriuose nurodyta, kad kasatorius Q. N. yra 23 metų amžiaus, o kasatorius G. M. yra 24 metų amžiaus. Pagal Lietuvos Respublikos įstatymą „Dėl užsieniečių teisinės padėties“ užsieniečio prašyme suteikti prieglobstį pateikta informacija bei prašymo nagrinėjimo metu gauta informacija užsieniečio kilmės valstybei neteikiama. Atsakymas, gautas iš Afganistano ambasados, patvirtina, kad Lietuvos valstybės institucijos pažeidė savo pareigą neatskleisti informacijos ir rūpintis asmens saugumu. Dėl valstybės pareigos neatskleisti informacijos užsieniečio kilmės valstybei pažeidimo tranzito pasai negali būti laikomi teisėtais ir leistiniais įrodymais. Pažymėtina, kad tranzito pasuose Afganistano Islamo Respublika nenurodė tikslų kasatorių gimimo datų ar kitų asmens duomenų, o tiesiog konstatavo jų amžių, t. y. 23 ir 24 metai. Be to, tikėtina, kad šie duomenys nepatikimi (žr. įvairių organizacijų ataskaitas apie Afganistaną).

2. Tarptautinėje teisėje egzistuoja asmens nepilnametystės prezumpcija, t. y. kilus abejonių, ar asmuo yra pilnametis ar ne, asmuo turi būti laikomas nepilnamečiu (2009 m. gruodžio 22 d. Jungtinių Tautų vyriausiojo pabėgėlių komisaro valdybos Tarptautinės apsaugos gairės: vaiko prieglobsčio prašymai pagal 1951 m. Konvencijos 1(A)2 ir 1(F) straipsnius ir / ar 1967 m. Protokolą dėl pabėgėlio statuso). JTVPK valdyba pabrėžia, kad svarbu įtvirtinti praktiką, jog asmenys, kurie teigia esantys jaunesni nei 18 metų, būtų laikomi vaikais, kol nėra patikimais amžiaus nustatymo tyrimais, atliktais laikantis būtinų saugiklių, įrodyta priešingai. Kasatoriai, kurie teigė esą nepilnamečiai ir kurių kalendorinis amžius nebuvo atskleistas, turėjo būti laikomi nepilnamečiais, užtikrinant jiems visas nacionaliniuose bei tarptautiniuose teisės aktuose įtvirtintas teises ir garantijas jau pirmo kontakto su Lietuvos Respublikos pareigūnais metu. Apeliacinės instancijos teismas nepagrįstai atsisakė taikyti šią prezumpciją, teigdamas, kad abejonės dėl kasatorių amžiaus buvo kategoriškai paneigtos VTMT specialisto išvados. Kaip minėta, ši specialisto išvada negali būti laikoma patikima ir nustatančia realų kasatorių kalendorinį amžių. Atitinkamai, vadovaujantis tarptautinės teisės aktų reikalavimais, kasatoriams turi būti taikoma nepilnametystės prezumpcija.

3. Teismo išvada, kad baudžiamieji įsakymai, kuriais kasatoriai buvo pripažinti kaltais dėl neteisėto valstybės sienos perėjimo, neįgijo teisinės galios, todėl kasatoriai nebuvo neteisėtai nuteisti, prieštarauja Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikai. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra išaiškinęs, kad neteisėtam nuteisimui konstatuoti pakanka paties sprendimo neteisėtumo fakto pripažinimo, pavyzdžiui, kai nuosprendis, kuriuo asmuo neteisėtai nuteistas, yra panaikintas instancine tvarka dėl to, kad neteisėtas (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. sausio 24 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *E. B. v. Lietuvos valstybė*, bylos Nr. 3K-3-2/2012); o reikalavimas, kad atitinkamas sprendimas įsiteisėtų, nėra keliamas. Kaip matyti iš Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikos, neteisėtas nuteisimas skaičiuojamas ne nuo atitinkamo procesinio dokumento įsiteisėjimo, o nuo jo priėmimo (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. lapkričio 23 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *K. R. v. Lietuvos Respublika*, bylos Nr. 3K-3-604/2005).

4. Kasatorių nuomone, faktas, kad suėmimo metu jie niekur nepranešė apie galimai

pažeidžiamas jų teises, neleidžia preziumuoti, jog elgesys su kasatoriais suėmimo vietoje iš esmės buvo tinkamas. Kasatoriai nekalbėjo lietuviškai ir prastai kalbėjo angliškai, todėl jie neturėjo jokios informacijos apie galimybę skųstis dėl patiriamų pažeidimų, nežinojo skundų pateikimo tvarkos ir kad apskritai tokia galimybė egzistuoja; kasatoriai patyčias ir žeminimą patyrė ne tik iš kitų kalinių, bet ir iš pačių Lukiškių tardymo izoliatoriaus-kalėjimo darbuotojų, todėl bijojo teirautis kitų darbuotojų apie galimybę skųstis dėl jų kolegų veiksmų arba pranešti apie netinkamą elgesį; priešingai nei nurodo teismas, kasatoriai kvalifikuoto advokato buvo atstovaujami tik nuo 2013 m. balandžio 29 d. Iki 2013 m. balandžio 29 d. abu kasatoriai buvo atstovaujami valstybės garantuojamos teisinės pagalbos advokato, šis nė karto su jais nebuvo susitikęs Lukiškių tardymo izoliatoriuje-kalėjime, nekėlė jokių prieštaravimų dėl kasatorių, kaip prieglobsčio prašytojų, suėmimo bei sutiko su jiems paskirtais baudžiamaisiais įsakymais dėl neteisėto sienos perėjimo. 2013 m. balandžio 29 d. kasatorių atstovavimu ėmė rūpintis Lietuvos Raudonojo Kryžiaus draugija. Tačiau Lietuvos Raudonojo Kryžiaus draugijos teisininkei, atstovavusiai kasatoriams apskundžiant Ignalinos rajono apylinkės teismo baudžiamuosius įsakymus, nebuvo leista su jais susitikti Lukiškių tardymo izoliatoriuje-kalėjime (2013 m. birželio 7 d. Panevėžio apygardos prokuratūros nutarimas atmesti prašymą). Taigi kasatoriai, kai buvo laikomi Lukiškių tardymo izoliatoriuje-kalėjime, objektyviai neturėjo galimybių imtis teisinių gynbos priemonių dėl jų teisių pažeidimų nei patys, nei kreipdamiesi į savo teisinius atstovus. Kasatoriai pirmosios instancijos teismo posėdžio metu davė nuoseklius ir sutampančius parodymus, kaip buvo nuolat kitų suimtųjų ir administracijos darbuotojų vadinami *Al-Qaeda* ar teroristais, buvo verčiami žiūrėti pornografinius filmus, girdėdavo patyčias jiems meldžiantis ar atsisakius valgyti kiaulieną, kokių neigiamų emocinių išgyvenimų jie dėl to patyrė ir kokią žalą tai sukėlė jų sveikatai. Tai patvirtino ir pirmosios instancijos teismo posėdžio metu parodymus davusi psichologė J. B., teikusi kasatoriams psichologines konsultacijas Pabėgėlių priėmimo centre.

5. Kasatoriai nesutinka su jiems apeliacinės instancijos teismo priteistu neturtinės žalos atlyginimo dydžiu, nes nustatydamas jį teismas atsižvelgė tik į faktą, kad kasatoriai buvo neteisėtai suimti. Aplinkybės dėl kasatorių nepilnamečių, jų, kaip nepilnamečių, neteisėtas laikymas suaugusių asmenų kalėjime, ten patirti emociniai išgyvenimai ir jų sukelta žala, taip pat kasatorių neteisėtas nuteisimas teismo nebuvo tinkamai įvertinti. Spręsdamas dėl atlygintinos žalos dydžio teismas nepagrįstai vadovavosi Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinės teisėjų kolegijos 2011 m. gruodžio 2 d. nutartimi, priimta civilinėje byloje *S. R. v. Lietuvos Respublika*, bylos Nr. 3K-7-375/2011, kurioje pasisakyta tik dėl per ilgos baudžiamojo proceso trukmės ir nepasisakyta dėl neteisėto kardomųjų priemonių taikymo.

Atsiliepimais į kasacinį skundą atsakovė Lietuvos valstybė, atstovaujama Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos ir Lietuvos Respublikos generalinės prokuratūros, prašo Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. rugsėjo 19 d. nutartį palikti nepakeistą. Atsiliepimai į kasacinį skundą grindžiami tokiais argumentais:

1. Teismas, vertindamas įrodymus, nenukrypo nuo kasacinio teismo praktikos (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. gegužės 10 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *Daugiabučių namų savininkų bendrija „Eglutė“ v. E. R.*, bylos Nr. 3K-3-206/2010; 2010 m. liepos 2 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *R. Ž. v. M. P. ir kt.*, bylos Nr. 3K-3-316/2010; kt.). Spręsdamas apie ieškovų amžių, teismas pagrįstai vadovavosi byloje esančiais oficialiais rašytiniais įrodymais (CPK 197 straipsnio 2 dalis), kurių pagrindu konstatavo, kad ieškovai ikiteisminio tyrimo pradėjimo metu buvo pilnamečiai. Teismas, įvertinęs byloje esančios VTMT specialisto išvadoje ir tranzito pasuose esančius duomenis, prieštaravimo, neišsamumo ar prieštaravimo kitiems byloje esantiems įrodymams nenustatė. Pažymėtina, kad VTMT išvadoje nurodyta, jog galima sisteminė paklaida tiriamiesiems

nustatant jaunesnį amžių, negu yra jų chronologinis amžius. Taigi kasatorių amžius buvo nustatytas tinkamai, o jeigu ir buvo paklaida, tai kasatoriai gali būti vyresni, bet ne jaunesni. Teismas pagrįstai netaikė nepilnametystės prezumpcijos.

2. Pagal BPK 422 straipsnį teisėjo surašytas teismo baudžiamasis įsakymas įteikiamas kaltinamajam, kaltinamasis, nesutikdamas su baudmės paskyrimu teismo baudžiamuoju įsakymu, per keturiolika dienų nuo šio dokumento įteikimo dienos turi teisę paduoti teismui, surašiusiam tą teismo baudžiamąjį įsakymą, prašymą reikalaujantis surengti bylos nagrinėjimą teisme. Jei kaltinamasis paduoda prašymą reikalaujantis surengti bylos nagrinėjimą teisme, teismo baudžiamasis įsakymas neįgyja teisinės galios. Todėl apeliacinės instancijos teismas pagrįstai konstatavo, kad ieškovai nebuvo neteisėtai nuteisti. Kasaciniame skunde nurodytų nutarčių faktinės aplinkybės iš esmės skiriasi nuo šios konkrečios bylos faktinių aplinkybių. Kasatoriaus nurodomoje praktikoje analizuojami tie atvejai, kai nuosprendis, kuriuo asmuo neteisėtai nuteistas yra panaikintas instancine tvarka dėl to, kad neteisėtas, o nagrinėjamoje byloje priimti baudžiamieji įsakymai neįgijo teisinės galios.

3. Neturtinės žalos dydį nustato teismas, vadovaudamasis įstatyme nustatytais kriterijais ir pagal bylos aplinkybes atsižvelgdamas į jau suformuotą teismų praktiką. Šiuo atveju teismas aiškiai įvardijo kriterijus, kuriais vadovavosi, priteisdamas ieškovams neturtinę žalą, nurodė aktualią Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartį, kurios nuostatomis rėmėsi. Apeliacinės instancijos teismas pagrįstai konstatavo, kad nėra pagrindo priteisti ieškovams žalą dėl nepilnamečių prieglobsčio prašytojų statuso suteiktų teisių pažeidimo, taip pat ir žalą dėl neteisėto nuteisimo.

Teisėjų kolegija

k o n s t a t u o j a :

IV. Kasacinio teismo argumentai ir išaiškinimai

Dėl valstybės civilinės atsakomybės už teisėsaugos pareigūnų ar teismo veiksmus sąlygų

CK 6.272 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad žalą, atsiradusią dėl neteisėto nuteisimo, neteisėto suėmimo kardomosios priemonės taikymo tvarka, neteisėto sulaikymo, neteisėto procesinės prievartos priemonių pritaikymo, neteisėto administracinės nuobaudos – arešto – paskyrimo, atlygina valstybė visiškai, nepaisant ikiteisminio tyrimo pareigūnų, prokuratūros pareigūnų ir teismo kaltės. Pagal kasacinio teismo praktiką ieškovui, reikalaujančiam atlyginti tokio pobūdžio žalą, tenka pareiga įrodyti pareigūnų ir (ar) teismo neteisėtus veiksmus, priežastinį ryšį ir žalą (nuostolius). Neįrodžius bent vienos iš nurodytų atsakomybės sąlygų, žalos atlyginimas negalimas, nes žalai atlyginti nėra teisinio pagrindo (žr., pvz., Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. vasario 4 d. nutartį, priimtą civilinėje byloje *M. T. v. Lietuvos valstybė*, bylos Nr. 3K-3-5/2009; 2010 m. gegužės 24 d. nutartį, priimtą civilinėje byloje *A. Š. v. Lietuvos valstybė*, bylos Nr. 3K-3-219/2010; 2013 m. gruodžio 4 d. nutartį, priimtą civilinėje byloje *BUAB „Nordic investicija“ v. Lietuvos Respublika*, bylos Nr. 3K-3-634/2013; kt.).

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas savo praktikoje laikosi principinių nuostatų, kad išteisinamojo nuosprendžio priėmimas savaime nėra pripažįstamas pagrindu preziumuoti, kad baudžiamosios bylos iškėlimas ir visi su baudžiamuoju persekiojimu susiję procesiniai veiksmai buvo neteisėti, t. y. išteisinamojo nuosprendžio priėmimas reiškia asmens visišką reabilitavimą baudžiamąjo proceso prasme, bet toks nuosprendis, nors ir būdamas reikšminga aplinkybė, nėra pagrindas civilinėje byloje savaime konstatuoti, kad baudžiamosios bylos iškėlimas, kardomosios priemonės pritaikymas bei kiti su kaltinimu susiję procesiniai veiksmai buvo neteisėti *ab initio* (žr., pvz., Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinės teisėjų kolegijos 2006 m. birželio 7 d. nutartį, priimtą civilinėje byloje *UAB „Naujapilė“ v. Lietuvos Respublika*, bylos Nr. 3K-7-183/2006; teisėjų kolegijos 2007 m. balandžio 20 d.

nutartį, priimtą civilinėje byloje *D. K. v. Lietuvos Respublika*, bylos Nr. 3K-3-169/2007; kt.). Pažymėtina, kad iš esmės analogiškos pozicijos laikomasi ir Europos Žmogaus Teisių Teismo (toliau – EŽTT) praktikoje, kurioje yra konstatuota, jog tai, kad asmuo galiausiai išteisintas, savaime nereiškia, kad jo baudžiamasis persekiojimas buvo neteisėtas ar kitaip „sukompromituotas“. Siekiant nuteisti asmenį taikomas įrodinėjimo standartas – bet kokių pagrįstų abejonių dėl jo nekaltumo pašalinimas – skiriasi nuo įrodinėjimo standarto, taikomo siekiant pradėti asmens baudžiamąjį persekiojimą, pagal kurį pakanka pagrįsto įtarimo, kad asmuo padarė nusikaltimą (e. g. *Lavrechov v. the Czech Republic*, no. 57404/08, judgment of 20 June 2013). Taigi gali būti atveju, kai, išnagrinėjus pagrįstą įtarimą teisme, asmuo nėra nuteisiamas pašalinus bet kokias pagrįstas abejones dėl jam pareikštų įtarimų, tačiau ir tokiais atvejais egzistuoja teisėtas valstybės interesas tinkamai vykdyti baudžiamąjį procesą, kuriame turi būti įvertintas pagrįstai įtariamo asmens kaltumas ar nekaltumas, ir užtikrinti sklandžią šio proceso eigą.

Sprendžiant dėl valstybės civilinės atsakomybės už teisėsaugos pareigūnų veiksmus, kiekvienu atveju reikia išsiaiškinti, ar konkretaus asmens baudžiamasis persekiojimas buvo pradėtas esant pakankamai duomenų, leidžiančių įtarti, kad jis padarė nusikaltimą; civilinės atsakomybės aspektu reikšminga aplinkybė – ikiteisminio tyrimo ar baudžiamosios bylos nutraukimo, asmens išteisinimo pagrindas; reikšminga ir tai, kaip įvertintas baudžiamųjų ar administracinių procesinių veiksmų teisėtumas baudžiamąjo proceso teisės normų nustatyta tvarka; visą šią informaciją laikydamasis civilinių procesinių įrodinėjimo ir įrodymų vertinimo taisyklių, civilinę atsakomybę reglamentuojančių teisės normų aspektu turi įvertinti civilinę bylą dėl žalos atlyginimo nagrinėjantis teismas ir padarytų teisinių išvadų pagrindu spręsti apie pareikšto ieškinio dėl žalos atlyginimo pagrįstumą. Dėl to teismas, sprendžiantis dėl valstybės civilinės atsakomybės, gali priėti prie priešingos išvados dėl tam tikrų procesinių veiksmų teisėtumo, nei padarytoji baudžiamajame procese (pvz., Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinės teisėjų kolegijos 2003 m. gegužės 8 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *J. S. v. Lietuvos Respublikos specialiujų tyrimų tarnyba*, bylos Nr. 3K-7-381/2003; teisėjų kolegijos 2008 m. liepos 8 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *V. G. v. Lietuvos valstybė*, bylos Nr. 3K-3-364/2008; 2009 m. vasario 4 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *M. T. ir kt. v. Lietuvos valstybė*, bylos Nr. 3K-3-5/2009; kt.). Ikiteisminio tyrimo veiksmai buvo teisėti tiek, kiek jie buvo atlikti pagal įstatyme numatytus pagrindus, jo nustatytas procedūras ir laikantis teisės aktais detalizuotos tvarkos, o neteisėti tiek, kiek šių reikalavimų nesilaikyta (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2002 m. sausio 30 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *A. B. ir kt. v. Teisingumo ministerija ir kt.*, bylos Nr. 3K-3-181/2002). Valstybės civilinė atsakomybė gali atsirasti ir tuo pagrindu, kad teisėsaugos institucijos pareigūnai nevykdo bendrosios pareigos elgtis atidžiai ir rūpestingai (laikytis tokio elgesio taisyklių, kad savo veiksmais ar neveikimu nepadarytų kitam asmeniui žalos) (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinės teisėjų kolegijos 2003 m. gegužės 8 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *J. S. v. Lietuvos Respublikos specialiujų tyrimų tarnyba*, bylos Nr. 3K-7-381/2003; 2006 m. birželio 7 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *UAB „Naujapilė“ v. Lietuvos Respublika*, bylos Nr. 3K-7-183/2006). Pažymėtina, kad ne bet koks teisės pažeidimas pripažįstamas neteisėtu veiksmu, dėl kurio galėtų atsirasti valstybės civilinė atsakomybė. Šia prasme siekiant konstatuoti neteisėtus veiksmus turi būti neginčijamai įrodyta ir pripažinta, kad ikiteisminio tyrimo pareigūnai, prokurorai ar teismas padarė klaidą, turėjusią esminę ir lemiamą reikšmę ieškovo teisių pažeidimui baudžiamajame procese. Tiek pirmosios, tiek apeliacinės instancijos teismas nagrinėjamoje byloje pripažino, kad ieškovui Q. N. 107 dienas ir ieškovui G. M. 112 dienų suėmimas taikytas neteisėtai ir yra pagrindas taikyti valstybės civilinę atsakomybę. Atsižvelgiant į tai, kad kasacinio skundo dėl šios teismų sprendimų dalies nepateikta, konstatuotina, kad ginčo dėl to nėra, ir laikytina, kad neteisėtas

suėmimas kaip valstybės civilinės atsakomybės sąlyga nagrinėjamoje byloje buvo nustatytas. Nagrinėjamoje byloje kasaciniu skundu nesutinkama su apeliacinės instancijos teismo išvadomis, kad tik ieškovų neteisėtas suėmimas yra pagrindas taikyti valstybės civilinę atsakomybę ir kitų ieškovų nurodomų neteisėtų veiksmų nenustatyta.

Dėl neteisėtų veiksmų kaip valstybės atsakomybės sąlygos ir įrodymų vertinimo

Apeliacinės instancijos teismas sprendė, kad Ignalinos rajono apylinkės teismo 2013 m. liepos 19 d. ir 2013 m. rugpjūčio 1 d. baudžiamieji įsakymai neįgijo teisinės galios, todėl pirmosios instancijos teismas nepagrįstai sprendė, kad ieškovai buvo neteisėtai nuteisti. Teisėjų kolegija sutinka su kasacinio skundo argumentais, kad pagal kasacinio teismo praktiką neteisėtas nuteisimas skaičiuojamas ne nuo atitinkamo procesinio dokumento įsiteisėjimo, o nuo jo priėmimo (žr., pvz., Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. lapkričio 23 d. nutartį, priimtą civilinėje byloje *K. R. v. Lietuvos Respublika*, bylos Nr. 3K-3-604/2005), ir konstatuoja, kad nagrinėjamu atveju buvo pagrindas pripažinti, kad ieškovai Ignalinos rajono apylinkės teismo 2013 m. liepos 19 d. ir 2013 m. rugpjūčio 1 d. baudžiamaisiais įsakymais nuteisti neteisėtai.

Apeliacinės instancijos teismas, įvertinęs byloje esančius įrodymus, konstatavo, kad ieškovai įrodė tik neteisėto suėmimo faktą ir neįrodė kitų jų nurodomų neteisėtų veiksmų, be kita ko, kad po specialisto išvados liko abejonių dėl jų pilnametystės, todėl turėjo būti preziumuojama, kad jie yra nepilnamečiai ir jiems užtikrintos atitinkamos garantijos; taip pat kad ieškovai būdami suimti patyrė patyčias dėl religijos, tautybės ar rasės. Kasacinis teismas yra ne kartą pažymėjęs, kad pagal CPK 12 ir 178 straipsnius šalys privalo įrodyti aplinkybes, kuriomis grindžia savo reikalavimus bei atsikirtimus, išskyrus atvejus, kai yra remiamasi aplinkybėmis (faktais), kurių nereikia įrodinėti (CPK 182 straipsnis). CPK 226 straipsnyje nustatyta, kad pasirengimo nagrinėti bylą teisme metu šalys ir tretieji asmenys turi pateikti teismui visus turimus įrodymus bei paaiškinimus, turinčius reikšmės bylai, taip pat nurodyti įrodymus, kurių jie negali pateikti teismui, kartu nurodydami aplinkybes, trukdančias tai padaryti, bei galutinai suformuluoti savo reikalavimus ir atsikirtimus į pareikštus reikalavimus. Įrodinėjimo civilinėje byloje tikslas – teismo įsitikinimas, pagrįstas byloje esančių įrodymų tyrimu ir įvertinimu, kad tam tikros aplinkybės, susijusios su ginčo dalyku, egzistuoja arba neegzistuoja (CPK 176 straipsnio 1 dalis). Įrodinėti turinčias reikšmės civilinėje byloje aplinkybes (įrodinėjimo dalyką) yra šalių ir kitų dalyvaujančių byloje asmenų ir teisė, ir pareiga. Šias teises ir pareigas minėti asmenys įgyvendina nurodydami teisiškai reikšmingas aplinkybes, rinkdami ir pateikdami teismui įrodymus bei dalyvaudami juos tiriant ir vertinant. Neįvykdžius įrodinėjimo pareigų arba netinkamai jas įvykdžius, įrodinėjimo subjektui (dažniausiai proceso šaliai) gali atsirasti neigiamų padarinių – teismas gali atitinkamas įrodinėtas aplinkybes pripažinti neįrodytomis (neegzistavusiomis) ir, tuo remdamasis, priimti procesinį sprendimą išspręsti ginčą iš esmės (žr., pvz., Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. balandžio 24 d. nutartį, priimtą civilinėje byloje *UAB „Dekoras“ v. UAB „Vilniaus vystymo kompanija“*, bylos Nr. 3K-3-240/2013; kt.) Nagrinėjamoje byloje ieškovai turėjo pareigą įrodyti neteisėtus veiksmus kaip valstybės civilinės atsakomybės sąlygą. Kasacinis teismas ne kartą yra konstatavęs, kad teismai, vertindami šalių pateiktus įrodymus, remiasi įrodymų pakankamumo taisykle, o išvada dėl konkrečios faktinės aplinkybės egzistavimo daroma pagal vidinį teismo įsitikinimą, grindžiamą visapusišku ir objektyviu visų reikšmingų bylos aplinkybių išnagrinėjimu (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. lapkričio 24 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *Panevėžio miesto savivaldybė v. UAB „Panevėžio miestprojekta“*, bylos Nr. 3K-3-526/2009; 2010 m. balandžio 8 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *UAB „Interbolis“ v. VĮ Registrų centras*, bylos Nr. 3K-3-155/2010; 2010 m. gegužės 10 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *Daugiabučių namų savininkų bendrija „Eglutė“ v. E. R.*, bylos Nr. 3K-3-206/2010; kt.). Dėl to teismas turi įvertinti ne tik kiekvieno įrodymo

įrodomąją reikšmę, bet ir įrodymų visetą, ir tik iš įrodymų visumos daryti išvadas apie tam tikrų įrodinėjimo dalyku konkrečioje byloje esančių faktų buvimą ar nebuvimą (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. vasario 15 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *A. M. v. DUAB „Baltijos garantas“*, bylos Nr. 3K-3-98/2008; 2009 m. liepos 31 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *BUAB „Vombatas“ v. A. Š.*, bylos Nr. 3K-3-335/2009; 2010 m. gruodžio 7 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *UAB „JG Property developments“ v. A. B.*, bylos Nr. 3K-3-500/2010; kt.). Teismas, vertindamas įrodymus, turi vadovautis ne tik įrodinėjimo taisyklėmis, bet ir logikos dėsniais, pagal vidinį įsitikinimą padaryti nešališkas išvadas (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. kovo 30 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *J. B. v. UAB „TELE-3“*, bylos Nr. 3K-3-139/2010; 2011 m. balandžio 12 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *UAB „Geosprendimai“ v. G. K.*, bylos Nr. 3K-3-177/2011). Kasacinio teismo praktikoje pabrėžiama, kad, ištyręs ir įvertinęs byloje esančius įrodymus, procesinio sprendimo motyvuojamojoje dalyje teismas glausta forma turi išdėstyti nustatytas faktines bylos aplinkybes, argumentus, nurodyti, kodėl vienais įrodymais remtasi, o kiti atmesti, pateikti įrodymų, kuriais grindžiamos teismo išvados, vertinimą ir teisinį sprendimo pagrindimą (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. lapkričio 24 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *Panėvėžio miesto savivaldybė v. UAB „Panėvėžio miestprojektas“*, bylos Nr. 3K-3-526/2009; 2012 m. balandžio 19 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *I. K. ir kt. v. Kauno miesto savivaldybė ir kt.*, bylos Nr. 3K-3-176/2012; 2015 m. vasario 27 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *UAB „Liuks“ v. UAB „Saulius ir Kristupas“ ir kt.*, bylos Nr. 3K-3-98/2015; kt.).

Kasaciniame skunde teigiama, kad apeliacinės instancijos teismas netinkami vertino vieną iš byloje esančių rašytinių įrodymų – 2013 m. balandžio 5 d. Valstybinės teismo medicinos tarnybos specialisto išvadą Nr. MK-O 26/13(01); kad ši išvada, priešingai negu nurodė apeliacinės instancijos teismas, nepatvirtina, jog ieškovai yra pilnamečiai. Teisėjų kolegija, įvertinusi 2013 m. balandžio 5 d. Valstybinės teismo medicinos tarnybos specialisto išvados Nr. MK-O 26/13(01) kaip rašytinio įrodymo turinį, konstatuoja, kad apeliacinės instancijos teismas tinkamai vertino šią specialisto išvadą ir nenukrypo nuo nurodytos kasacinio teismo praktikos dėl įrodymų vertinimo, spręsdamas, kad specialistas pateikė kategorišką išvadą, jog ieškovų biologinis amžius 20–23 metai. Pažymėtina, kad Valstybinės teismo medicinos tarnybos prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos 2013 m. liepos 19 d. raštas Nr.1.5-SD-476 nesudarė pagrindo abejoti specialisto išvada ir daryti prielaidos, kad ieškovų kalendorinis amžius gali būti net jaunesnis, negu nustatytas jų biologinis amžius. Teisėjų kolegija konstatuoja, kad, esant šiai išvadai, nebuvo abejonių dėl to, kad ieškovai yra pilnamečiai, ir nebuvo pagrindo taikyti kasaciniame skunde nurodomos prezumpcijos dėl prieglobsčio prašytojų nepilnametystės.

Teisėjų kolegija taip pat konstatuoja, kad apeliacinės instancijos teismas tinkamai vertino byloje pateiktus įrodymus ir nenukrypo nuo nurodytos kasacinio teismo praktikos dėl įrodymų vertinimo, spręsdamas, kad vien tik ieškovų paaiškinimų nepakanka tam, kad būtų nustatytos aplinkybės, jog ieškovai, būdami suimti, patyrė patyčias dėl religijos, tautybės, rasės. Teisėjų kolegija sutinka su kasacinio skundo argumentais, kad tas faktas, kad suėmimo metu ieškovai niekur nepranešė apie galimai pažeidžiamas jų teises, neleidžia preziumuoti, jog elgesys su ieškovais suėmimo vietoje iš esmės buvo tinkamas, tačiau pažymi, kad, be ieškovų paaiškinimų, byloje nėra kitų įrodymų, patvirtinančių, jog ieškovai patyrė patyčias, todėl, vadovaudamasis nurodyta kasacinio teismo praktika dėl įrodymų vertinimo, apeliacinės instancijos teismas pagrįstai sprendė, kad šios aplinkybės neįrodytos. Pažymėtina ir tai, kad, priešingai negu teigia ieškovai, Lukiškių tardymo izoliatoriaus-kalėjimo 2013 m. birželio 3 d. rašte Nr. 9-11793 nurodyta, kad suimtieji atvyko 2013 m. balandžio 17 d., atvejų, kai iš ieškovų buvo tyčiojamosi ar kitaip žeminamas jų orumas, nustatyta nebuvo, kad dėl religinių įsitikinimų

jiems buvo skirtas vegetariškas maitinimas. Lukiškių tardymo izoliatoriaus-kalėjimo 2013 m. liepos 17 d. rašte Nr. 22-1038, atsakant į ieškovo Q. N. prašymą, nurodyta, kad atvejų, kad ieškovas būtų skriaudžiamas, neužregistruota, bet ieškovas vis tiek 2013 m. liepos 15 d. perkeltas į kitą gyvenamąją kamara (baudžiamoji byla Nr. 1-107-286/2013, b. l. 99).

Šiame kontekste pažymėtina, kad valstybė turi pareigą apsaugoti valstybės institucijų žinioje esančius asmenis, kuriems atimta laisvė, nuo netinkamo tiek valstybės pareigūnų, tiek privačių asmenų elgesio, be kita ko, tokio, kaip patyčios. Priklausomai nuo elgesio pobūdžio ir sunkumo, tokios pareigos gali kilti pagal Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos (toliau – Konvencija) 3 straipsnį (nežmoniško ar žeminančio elgesio uždraudimas) arba 8 straipsnį (teisė į privataus gyvenimo gerbimą) (pvz., *Tautkus v. Lithuania*, no. 29474/09, judgment of 27 November 2012; *M.C. v. Poland*, no. 23692/09, judgment of 3 March 2015; *mutatis mutandis Pfeifer v. Austria*, no. 12556/03, judgment of 15 November 2007), o esant pagrindo manyti, kad prieš asmenį nukreiptas elgesys yra susijęs su Konvencijos 14 straipsnyje (diskriminacijos uždraudimas) nurodytais pagrindais, kartu taikomos ir šio straipsnio nuostatos (pvz., *Abdu c. Bulgarie*, n° 26827/08, arr?t du 11 mars 2014). Valstybė turi užtikrinti asmenims, kuriems atimta laisvė, ir Konvencijos 9 straipsnyje (Minties, sąžinės ir religijos laisvė) įtvirtintas teises (pvz., *mutatis mutandis Begheluri and Others v. Georgia*, no. 28490/02, judgment of 7 October 2014; *Karahmed v. Bulgaria*, no. 30587/13, judgment of 24 February 2015; taip pat *Vartic v. Romania (no. 2)*, no. 14150/08, judgment of 17 December 2013). Tačiau, kaip minėta, ieškovai, kuriems ir baudžiamojo proceso metu, ir vėliau šioje civilinėje byloje buvo teikiama vertėjo ir teisinė pagalba, dėl kurios veiksmingumo abejonių iš esmės nekyla, be savo paaiškinimų, nepateikė jokių šias aplinkybes patvirtinančių įrodymų ir neprašė teismo jų išreikalauti CPK nustatyta tvarka.

Teisėjų kolegija, remdamasi tuo, kas išdėstyta, konstatuoja, kad apeliacinės instancijos teismas tinkamai paskirstė įrodinėjimo pareigą, tinkamai vertino byloje esančius įrodymus ir nenukrypo nuo nurodytos kasacinio teismo praktikos dėl įrodymų vertinimo, spręsdamas, kad ieškovai neįrodė kitų jų nurodomų neteisėtų veiksmų, o būtent, kad po specialisto išvados liko abejonių dėl jų pilnametystės, todėl turėjo būti preziumuojama, kad jie yra nepilnamečiai, ir turėjo būti užtikrintos atitinkamos garantijos; taip pat kad ieškovai būdami suimti patyrė patyčias ar buvo diskriminuojami dėl religijos, tautybės ar rasės.

Dėl neturtinės žalos atlyginimo dydžio

Kasaciniu skundu taip pat nesutinkama su apeliacinės instancijos teismo priteistu neturtinės žalos atlyginimo dydžiu. Teisėjų kolegija sutinka su kasacinio skundo argumentais, kad apeliacinės instancijos teismas, spręsdamas dėl neturtinės žalos atlyginimo dydžio dėl neteisėto suėmimo, nepagrįstai rėmėsi Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinės teisėjų kolegijos 2011 m. gruodžio 2 d. nutartimi, priimta civilinėje byloje *S. R. v. Lietuvos Respublika*, bylos Nr. 3K-7-375/2011, kurioje pasisakyta tik dėl neturtinės žalos, atsiradusios dėl per ilgos baudžiamojo proceso trukmės, ir jos dydžio nustatymo kriterijų, ir nepasisakyta dėl žalos, atsiradusios dėl neteisėto suėmimo. Pagal kasacinio teismo praktiką (žr., pvz., Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. gruodžio 23 d. nutartį, priimtą civilinėje byloje *G. A. v. Lietuvos Respublika*, bylos Nr. 3K-3-563/2014) nustatydamas neturtinės žalos dydį už neteisėtą procesinės prievartos priemonės – suėmimo taikymą teismas, be bendrųjų kriterijų, nustatytų CK 6.250 straipsnyje, turi atsižvelgti į šias teisiškai reikšmingas aplinkybes: teisės į laisvę pažeidimo aplinkybes (suėmimo trukmę, į neteisėtų valstybės institucijų veiksmų, sukėlusių teisės pažeidimą, pobūdį, konkrečius atitinkamų baudžiamojo proceso metu priimtų sprendimų trūkumus ir kt.); suėmimo padarinius asmeniniam gyvenimui (ar suimtas asmuo turėjo šeimą, nepilnamečių vaikų; ar turėjo ypatingų užsiėmimų, kuriuos nutraukė suėmimas); suėmimo padarinius asmens sveikatai, įskaitant psichinę sveikatą; suėmimo padarinius profesiniam gyvenimui; aplinkybes, dėl kurių galėtų būti

mažinamas atlygintinos žalos dydis, įskaitant nukentėjusiojo ir valstybės ekonominę padėtį (nors valstybės ekonominė padėtis tiesiogiai neatspindi nukentėjusiojo patirtos neturtinės žalos padarinių, tačiau sprendžiant dėl neteisėtais teisėsaugos institucijų veiksmais asmeniui padarytos neturtinės žalos dydžio į ją būtina atsižvelgti tam, kad priteisiamos neturtinės žalos dydis atspindėtų socialinį kontekstą ir nebūtų socialiai neteisingas) bei nukentėjusiojo asmens kaltę (CK 6.297 straipsnis).

Nagrinėjamoje byloje nustatyta, kad ieškovas Q. N. buvo neteisėtai suimtas 107 dienas, o ieškovas G. M. – 112 dienų. Teisėjų kolegijos vertinimu, sprendžiant dėl ieškovo, sulaikytą įtariant neteisėtai perėjus Lietuvos Respublikos valstybės sieną, tolesnio baudžiamojo persekiojimo ir suėmimo, aplinkybės, rodančios, kad jie neteisėtai atvyko į Lietuvos Respubliką turėdami tikslą pasinaudoti prieglobsčio teise (BK 291 straipsnio 2 dalis), buvo pakankamai aiškios (akivaizdžios). Ieškovai buvo sulaikyti neilgai trukus po to, kai perėjo sieną; jau pirmosios apklausos metu pakankamai aiškiai suformulavo išvykimo iš savo kilmės šalies tikslą (pasinaudoti prieglobsčio teise) ir nurodė, kad yra iš Afganistano (atsižvelgiant į sudėtingą šioje šalyje esančią situaciją, tai gali būti vienas iš veiksnių, patvirtinantis tokio ketinimo realumą); be to, jau 2013 m. balandžio 12 d. Migracijos departamento prie Vidaus reikalų ministerijos Prieglobsčio reikalų skyriaus sprendimais buvo nuspręsta nagrinėti ieškovo prašymus suteikti prieglobstį Lietuvos Respublikoje ir jiems suteiktas laikinas teritorinis prieglobstis Lietuvos Respublikoje. Tačiau baudžiamajame procese dalyvaujančios valstybės institucijos laiku tinkamai neatsižvelgė į ieškovo, kaip prieglobsčio prašytoją, t. y. pažeidžiamų asmenų, kuriems yra nustatyta speciali apsauga pagal tarptautinę ir Europos Sąjungos teisę, statusą. Tęsdamos baudžiamąjį persekiojimą ir atsisakydamos jį nutraukti institucijos teikė pernelyg didelę reikšmę formalioms arba esminės reikšmės šiame kontekste neturinčioms aplinkybėms (pvz., tam, kad ieškovai neturi asmens dokumentų, neteisingai nurodė savo amžių ir kt.). Baudžiamajame procese tinkamai atsižvelgus į nurodytą ieškovo statusą, jie būtų ne suimti, o apgyvendinti specialioje tokiems asmenims skirtoje įstaigoje Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl užsieniečių teisinės padėties“ nustatyta tvarka ir galėtų naudotis visomis nesuimtam prieglobsčio prašytojui pagal nurodytą įstatymą taikomomis garantijomis. Teismai nustatė, kad nors ieškovai patyrė neigiamų emocijų išgyvenimų savo kilmės valstybėje, iš kurios buvo priversti išvykti, sunkius padarinius jų psichinei sveikatai lėmė ir suėmimas Lietuvoje (2013 m. spalio 3 d. psichologės išvados ir psichologės J. B. parodymai). Teisėjų kolegija, atsižvelgdama į nurodytas teismų nustatytas aplinkybes, sprendžia, kad, atsižvelgiant į kasacinio teismo nurodytus kriterijus, nagrinėjamu atveju ieškovui Q. N. priteistina 3098,93 Eur, o ieškovui G. M. – 3243,74 Eur neturtinės žalos atlyginimas kaip tinkama satisfakcija už ieškovo patirtą neturtinę žalą dėl neteisėto suėmimo ir nuteisimo.

Teisėjų kolegija, remdamasi tuo, kas išdėstyta, konstatuoja, kad paliktinas galioti pirmosios instancijos teismo sprendimas, nes šiuo sprendimu priteistas neturtinės žalos atlyginimo dydis laikytinas tinkama satisfakcija dėl ieškovo neteisėto suėmimo ir nuteisimo.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija, vadovaudamasi Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 359 straipsnio 1 dalies 3 punktu, 362 straipsnio 1 dalimi,

n u t a r i a :

Panaikinti Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. rugsėjo 19 d. nutartį ir palikti galioti Vilniaus miesto apylinkės teismo 2014 m. balandžio 18 d. sprendimą.

Ši Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis yra galutinė, neskundžiama ir įsiteisėja nuo priėmimo dienos.

Teisėjai Egidijus Laužikas
Gediminas Sagatys

Donatas Šernas

Paminėta tekste

Bylos:

- 3K-7-381 Dėl žalos atlyginimo.
- 3K-3-181 Dėl žalos, padarytos neteisėtais teismo ir prokuratūros veiksmais, atlyginimo.
- 3K-3-604 Dėl neteisėtu nuteisimu padarytos žalos atlyginimo.
- 3K-7-183/2006 Dėl žalos atlyginimo.
- 3K-3-169/2007 Dėl turtinės ir neturtinės žalos atlyginimo.
- 3K-3-98/2008 Dėl draudimo išmokos priteisimo.
- 3K-3-364/2008 Dėl žalos atlyginimo.
- 3K-3-5/2009 Dėl ikiteisminio tyrimo ir prokuratūros pareigūnų neteisėtais veiksmais padarytos turtinės ir neturtinės žalos atlyginimo.
- 3K-3-335/2009 Dėl nuostolių atlyginimo
- 3K-3-526/2009 Dėl projektavimo darbų sutarties nutraukimo, PVM sąskaitos faktūros, priėmimo–perdavimo akto bei atliktų darbų ir išlaidų apmokėjimo pažymos pripažinimo negaliojančiais, nuostolių ir del
- 3K-3-139/2010 Dėl atleidimo iš darbo pripažinimo neteisėtu, grąžinimo į darbą ir darbo užmokesčio priteisimo
- 3K-3-155/2010 Dėl nuosavybės teisės gynimo ir juridinę reikšmę turinčių faktų nustatymo.
- 3K-3-206/2010 Dėl teisių pažeidimo, susijusios su buto naudojimu ne pagal funkcinę paskirtį
- 3K-3-219/2010 Dėl turtinės ir neturtinės žalos atlyginimo
- 3K-3-316/2010 Dėl dovanojimo sutarties pripažinimo pirkimo–pardavimo sutartimi, pirkėjo teisių ir pareigų perkėlimo bei sandorio pripažinimo negaliojančiu
- 3K-3-500/2010 Dėl užmokesčio pagal sutartį ir delspinigių priteisimo
- 3K-3-177/2011 Dėl vadovo pareigų pažeidimo, atlyginimo.
- 3K-7-375/2011 Dėl žalos, padarytos neteisėtais ikiteisminio tyrimo pareigūnų ir teismo veiksmais, atlyginimo
- 3K-3-2/2012 Dėl neturtinės žalos atlyginimo
- 3K-3-176/2012 Dėl įrašo pripažinimo negaliojančiu ir sandorio pakeitimo
- 3K-3-240/2013 Dėl piniginės prievolės įvykdymo ir sutarties sąlygų pakeitimo
- 3K-3-634/2013 Dėl nuostolių atlyginimo
- 3K-3-563/2014 Dėl žalos atlyginimo

Teisės aktai:

Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas [BPK]

422 str. Kaltinamojo teisė reikalauti surengti bylos nagrinėjimą teisme

Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. Šeštoji knyga. Prievolių teisė [CK6]

6.250 str. Neturtinė žala

6.272 str. Atsakomybė už žalą, atsiradusią dėl ikiteisminio tyrimo pareigūnų, prokuroro, teisėjo ir

teismo neteisėtų veiksmų

6.297 str. Nukentėjusio asmens kaltė

Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas [BK]

291 str. Neteisėtas valstybės sienos perėjimas

Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas [CPK]

12 str. Rungimosi principas

176 str. Įrodinėjimas

178 str. Įrodinėjimo pareiga

182 str. Atleidimas nuo įrodinėjimo

197 str. Rašytiniai įrodymai

226 str. Šalių ir trečiųjų asmenų pareigos pasirengimo nagrinėti bylą teisme metu

359 str. Kasacinio teismo teisės

362 str. Kasacinio teismo nutarties įsiteisėjimas ir privalomumas

Lietuvos Respublikos vandens įstatymas [V|vandens]

8 str. Vandens naudotojų teisės ir pareigos